

Myndigheds personer

Af Leif Christensen, 1. april 2011

I de fleste slægt- og anetavler vil der findes personer, der har varetaget forskellige myndighedsopgaver så som ridefogeder, sognerådsformænd, borgmestre, sognefogeder, herredsfogeder, birkedommere, lensmænd, polititjenestemænd, præster og provster med flere.

Det er selvfølgelig også tilfældet i vores slægtshistorie, og i det følgende er en kort beskrivelse af de forskellige myndigheder, der er repræsenteret i vores slægtshistorie, og til sidst i artiklen er der en optegnelse over de forskellige personer, der har udført forskellige myndighedsopgaver.

Maleri af et Tingsted fra gammel tid

Ridefogeder

Ridefogeder var den funktionær, der varetog kongens og senere godsejerens myndighed på et gods. De forestod de mange offentligretslige forvaltningsopgaver som skatteopkrævning, soldaterudskrivning, skifte i dødsboer og stod for fordelingen af hoveriarbejde, men sjældent deltog de i den egentlige arbejdsledelse. Placeringen som mellemmand mellem godsejer og bønder gav tidligt ridefogeden et meget dårligt ry. Ridefogeder anvendtes fra slutningen af 1400-tallet til sidst i 1700-tallet, hvor betegnelsen afløstes af ordet forvalter.

Sogneforstanderskab/Sogneråd

I 1868 trådte en ny landkommunallov i kraft. Den nye lov ændrede betegnelsen sogneforstanderskab til sogneråd. En gammel regel om, at sogne med fælles fattigvæsen skulle være én sognekommune blev opretholdt, mens et länddistrikt, der hørte under en købstadskirke, men som havde eget fattigvæsen, skulle have eget sogneråd. Antallet af sognekommuner var gennem perioden ca. 1100.

Den nye lov indførte sogneråd, der kom til at regulere den kommunale forvaltning indtil 1933. Sognerådernes hovedopgaver bestod fortsat i forvaltningen af det kommunale skole-, fattig- og vejvæsen, men dertil kom diverse andre kommunale opgaver.

I 1908 blev sognerådernes demokratiske grundlag stærkt udbygget, da alle over 25 år – både kvinder og mænd – fik valgret. Stadig var det sådan, at valgretten blev frataget, hvis man skyldte i skat eller ikke havde tilbagebetalt sin fattighjælp – det blev dog i store træk ophævet i 1933, hvor en ny lov om kommunernes styrelse trådte i kraft, og den blev først ændret i 1965, men den indførte ikke de større ændringer. Sogneråd skulle bestå af et ulige antal medlemmer der udgjorde mindst 5 og højst 19 personer.

Sognerådsformænd

Sognerådsformandens opgaver bestod i at indkalde til møder, samt at lede disse, og han skulle selv føre den obligatoriske forhandlingsprotokol. Den skulle indeholde alle vedtagelser og mindretalsudtalelser, men han kunne overlade hvervet til en anden. Endvidere skulle formanden påse, at sognerådets beslutninger blev udført i praksis, og han foretog den løbende korrespondance og lavede de nødvendige regnskabsprotokoller. Han var således en magtfuld mand i lokalområdet.

Mellem sognerådsmøderne kunne sognerådsformanden træffe beslutning om alle løbende sager, som krævede en afgørelse, men inden for de rammer som sognerådet havde ustukket. I meget få tilfælde nedsatte man udvalg, men det kunne ske på særlige sagsområder som f.eks. det sociale.

Møderne i sognerådet blev holdt for åbne døre, så de var tilgængelige for pressen, men rådet kunne beslutte at holde et lukket møde. En beslutning kunne kun vedtages, hvis der var flertal for den. Hvis stemmerne stod lige, bortfaldt forslaget.

Formanden kunne godt få lønnede medhjælpere, når deres aflønning var godkendt af amtsrådet, men der blev ikke opbygget en reel sognekommuneforvaltning i sognene i perioden. Derfor måtte man henvende sig til sognerådsformanden på hans bopæl.

Borgmester

Borgmesteren har den øverste administrative og politiske ledelse i en bykommune – svarer stort set til Sognerådsformanden i landbosamfundene. Borgmesteren vælges enten direkte af vælgerne eller af medlemmerne af kommunens folkevalgte forsamling.

Rådmænd

En Rådmand har siden middelalderen været et medlem af de råd, der styrede en række af købstædernes anliggender. Fra 1600-tallet valgtes rådmændene sammen med borgmestrene af kongen, og de udgjorde tilsammen magistraten. Fra 1900-tallet betegner ordet rådmand et medlem af magistraten i kommuner med magistratsordning (Århus fra 1950, Odense og Ålborg fra 1970) samt medlemmer af Frederiksberg Kommunes økonomiudvalg. Siden 1998 har de fuldtidsbeskæftigede udvalgsformænd i Ålborg Kommune og Odense Kommune haft titel af rådmænd, idet disse kommuners magistratsstyre er ændret til det såkaldte udvalgsstyre med delt administrativ ledelse.

Sognefogeder

Sognefogeden var før Kommunalreformen i 1970 en af amtmanden udpeget person som var autoriseret til at udøve en begrænset politimyndighed.

Fra 1873 til 1924 havde sognefogeden endvidere til opgave at føre tyendeprotokollen. Heri blev alle tjenestefolk registreret, når de flyttede til eller fra sognet. Samtidig påtænkte han den pågældendes skudsmålsgang. Før 1873 blev denne funktion varetaget af sognepræsten, der førte kirkebogens til- og afgangslister. Efter 1924 overgik funktionen til folkeregisteret.

De fleste sognefogedembeder er i dag forsvundet, men ordningen har fået lov at bestå på en række småøer, hvor det ordinære politi ikke kan komme frem hurtigt og gribe ind over for eksempelvis husspektakler eller foretage bevissikringer i forbindelse med færdselsuheld. Mange sognefogeder assisterer desuden politiet med udlændingekontrol. Sognefogederne har ingen særlig uddannelse, og de har ikke videre beføjelser til at efterforske og forhindre kriminalitet, end almindelige borgere har. Der er i dag (2011) omkring 17 sognefogeder i Danmark.

Herredsfogeder

Herredsfogeden var indtil 1916 den person, der varetog embederne som dommer og øvrighed (politimester) i et herred.

Før 1660 udnævntes herredsfoged i reglen af lensmanden blandt herredets store bønder, selvejerbønderne eller kronens fæstere. Så sent som i år 1600 var der herredsfogeder, der ikke kunne læse og skrive. Efter enevælden blev udnævnelserne varetaget af kongen, og embedet blev mere en livsgerning, men lønningen, som bestod i en frigård og den såkaldte dommerkorn (afgifter i form af naturalier) samt nogle sportler (diæter eller gebyrer for ydelser i lokalforvaltningen), var i høj grad utilstrækkelig. Da det samtidig ikke var et krav, at embedsmande havde en juridisk uddannelse, var indehaverne af embederne snarere ringere end i ældre tid.

Indførelsen af juridisk eksamen i 1736 og lønningsvilkårenes forbedring gennem stigende sportelindtægter medførte en klar forbedring, og siden slutningen af 1700-tallet har herredsfogederne altid været jurister og tilhørte den sociale overklasse.

Herredsfogederne var i begyndelsen ikke dommere og ledte ikke forhandlingerne på tinge. Hvervet var mere som anklager og at påse kongens interesse. Først omkring år 1400 blev herredsfogederne formænd for herredstingene, og efter at herredsfogederne gennem en tid havde dømt sammen med tingmændene, blev de i det 16. århundrede overalt enedommere, således at de kun i visse sager skulle tage meddomsmænd.

Samtidig gik herredsfogederne tidligere pligter over til andre, dels ridefogeden, dels delefogeden. I den følgende periode var herredsfogederne da også i det væsentlige kun dommer, selv om de også havde visse administrative forretninger, f.eks. tilsyn med vejene, men i 1700-tallet blev herredsfogederne også politimestre og dermed den almindelig øvrighed på landet. Denne ordning forblev uændret, indtil retsplejeloven af 11. april 1916 adskilte retsplejen fra forvaltningen. Efter denne lov anvendes benævnelserne herredsfoged ikke mere, idet forretningerne nu blev delt mellem underretsdommerne og politimestrene. Herredsfogederne har siden slutningen af 1600-tallet ofte også været byfogeder.

Sandemænd (forstandig og retsindig mand)

Ifølge Jyske Lov og senere Danske Lov skulle der udnævnes indtil 8 Sandemænd i hvert et herred. De skulle være lovfaste og bosatte Dannemænd. De blev udnævnt af kongen, senere af Lensmanden, på livstid. De afgav udtalelse i en række grovere sager såkaldt *sandmænds tov (kendelse)*, som lå til grund for tingets sagsafgørelse.

Før 1200-tallet var det mest i markskelsager, men derefter var det visse sager mellem kirke og bonde samt forskellige straffesager (grove sager som voldtægt, hærværk og drabssager). I det store og hele fungerede de som en slags nævninge. Efter at have undersøgt en sag afgav Sandemændene en beediget udtalelse, som i øvrigt kunne efterprøves af biskoppen og stedets bedste bygdemænd. Anvendelsen af Sandemænd ophørte i 1700-tallet. Senere blev det betegnelsen for de bornholmske sognefogeder.

Politiet

Ordet politi stammer fra det græske ord *pòlis*, som betyder by. Afledt heraf er ordene *polites* (borger) og *politeia* (stat). I renæssancen blev det latinske ord *politia* almindeligt brugt om statsforvaltning.

I Danmark kendes ordet fra renæssancen og i 1600-tallet fra Store Reces. På dette tidspunkt blev ordet "Politie" benyttet om den hensigtsmæssige samfundsindretning. Begrebet "god Politie" indebar ikke blot orden og sikkerhed på gaderne, men rettede sig i lige så høj grad mod handelen og det religiøse liv. Det var først i løbet af 1700-tallet, at ordet *politi* blev synonymt med den myndighed og de personer, som staten ansatte for at tilvejebringe den ønskede samfundsorden.

Politiet eller *politikorpset* er en offentlig myndighed, hvis hovedopgave er at opretholde almindelig orden og sikkerhed samt bekæmpe forbrydelser. Politiet er den primære udøver af statens indre magt, en magtudøvelse - i yderste konsekvens med dødbringende vold - som rettes mod indre fjender, mens militæret udøver statens magt mod ydre fjender.

I Danmark er politiet underlagt Justitsministeriet med Rigspolitichefen som den øverste daglige chef.

Præster og Provster

Ordet præst kommer af det græske ord – *presbytos* – der betyder 'ældre', og var betegnelsen for en menighedsforstander i oldkirken. I nyere tid står præsten, som en religiøs funktionær, hvis opgave er at lede en religions gudstjenester og forrette dens ritualer, bønner og religiøse ceremonier og skikke. Præster eller præstelignende embeder findes i størstedelen af verdens religioner.

En dansk præst blev tidligere tiltalt med tiltaleformen ærværdighed, og i ældre tid var præsterne sammen med degnene oftest de eneste, der i specielt landbosamfundene, kunne læse og skrive, hvorfor de var meget ophøjede. I 1800-tallet var de grundet deres uddannelse med i sognerådene og ofte som formænd.

Præster følger menneskers liv fra vugge til grav, og i dag består præsters arbejde både i at holde gudstjenester og forvalte de rituelle opgaver samt at være til rådighed for mennesker, som søger råd og vejledning.

De rituelle opgaver indbefatter bl.a. dåb og nadver. Desuden skal præsten udføre de øvrige kirkelige handlinger som konfirmation, vielse og begravelse. Med til præstens arbejde hører en del administrativt arbejde og samarbejde med menighedsrådet.

En provst er en præst, som leder et provsti i samarbejde med provstiudvalget. Han er øverste ansvarlige embedsmand inden for et provsti. Et provsti er en organisatorisk enhed inden for folkekirken. Provstiet er opbygget af sogne, og sammen med andre provstier udgør det et stift.

Når en præst af biskoppen bliver udnævnt provst, bliver personen en overordnet og tilsynsførende præst, som på biskoppens vegne skal lede provstiet. Oftest er provsten også sognepræst i en af sognets kirker.

Kilder: Uddrag fra Dansk Center for Byhistorie
Håndbog for danske lokalhistorikere redigeret af Johan Hvidtfeldt
Gyldendal – Den store Danske
DSL's Historisk ordbog 1700-1950
Wikipedia

Fortsættes næste side

Myndighedspersoner i vores slægt

Ridefogeder

- 27532 – Anders Hansen Lund
Ridefoged i Hvidding omkring 1587 og ejer af gården Ulleruplund, Skærbæk Sogn, Hviding Herred, Tønder Amt.
Der er ikke fundet oplysninger om hos/af hvem, han var ansat som ridefoged.

Sognefogeder

- 00050 – Anders Andersen Bundgaard
Han blev Sognefoged i 1840, da han overtog sin gård i Bælum. Den tidligere ejer af gården var også Sognefoged, så han overtog således både gården og embedet.
Han blev gift med Ane Andersdatter, og sammen havde de 3 børn.
Han udøvede sit hverv som Sognefoged indtil den 11. oktober 1850, hvor han døde som følge af et færdselsuheld (løbskørsel).
Hustruen Ane Andersdatter giftede sig igen med Jens Peder Jensen Riise, der også overtog Sognefogedhvervet.
- 00052 – Niels Hansen Knudsen
Sognefoged i Lillevorde By og Sogn, Fleskum Herred, Ålborg Amt.
Han blev sognefoged mellem 1870 og 1880, hvor det er nævnt i folketællingen og igen nævnt i 1890.
Ved hans død i 1894 er han nævnt som forhenværende sognefoged.
- 00066 – Anders Nielsen
Sognefoged i Meilbye, Brorstrup Sogn, Års Herred, Ålborg Amt.
Nævnt i kirkebogen ved datters fødsel i 1827 og senest i folketællingen 1840.

Polititjenestemænd

- 00002 – Leif Christensen
Han blev Politibetjent den 15. oktober 1971 i Københavns Politi, hvor han i 1978 blev udnævnt til kriminalassistent. I 1981 blev han ansat i Rigspolitiet, Tilsynet med Udlændinge, og i 1991 blev han ansat i Rigspolitiet, Personaleafdelingen, hvorfra han blev pensioneret med udgangen af januar 2010 som Politiinspektør.
- 00005 (2-1-2) – Jørgen Knudsen og hustru Sanne Brøndsted
Jørgen blev Politibetjent den (dato) i Københavns Politi, hvor han i 2014 blev udnævnt til politikommissær, og hvor han fortsat er tjenestegørende.
Sanne Brøndsted blev Politibetjent den (dato) i (sted). Hun er tjenestegørende i Københavns Vestegns Politi.
- 00005 (2-2-1) – Hans Christian Villum Hansen
Hans blev Politibetjent den (dato) i Tårnby Politi. Han har været tjenestegørende ved Grønlands Politi i flere år og har været ansat i Rigspolitiet som livvagt i mange år, hvor han fortsat er stationeret.
- 00015 (4-2-1-2) – Morten Sommer Pedersen
Han er Politiasistent i Vestegnens Politi, og han arbejder som efterforsker på understationen i Hvidovre.

Fortsættes næste side

Sandemænd

- 27644 – Peder Nielsen Thestrup
Gårdmand og Sandemand i Ning Herred, Århus Amt. Han ejede gården Nedergård i Testrup, Mårslet Sogn, Ning Herred, Århus Amt, Danmark.
- Han var en af de 8 Sandemænd, der som en del af retsplejen var udnævnt i Ning Herred, Århus Amt. Det er ikke oplyst, hvornår han blev udnævnt, men han bestred hvervet indtil sin død i 1603.
- 110580 – Niels Nielsen Fog
Nævnt som Sandemand 1508 i Framlev Herred, Århus Amt.

Sognerådsformænd (tidligere Sogneforstandere)

- 00010 – Rasmus Laursen Kristensen
Sognerådsformand i Onsild Sogn, Onsild Herred, Randers Amt.
Varetog hvervet fra 1950 til og med hans død den 12-06-1959.
Før den periode var han medlem af sognerådet, og i mange år var han blandt andet kasserer.
- 00104 – Hans Nielsen (Knudsen)
Sogneforstander i Lillevorde By og Sogn, Fleskum Herred, Ålborg Amt.
Han er nævnt som sogneforstander ved folketællingen i 1845, men derudover er det ikke muligt at finde yderligere derom, men han har formentlig været den første sogneforstander i Gudum-Lillevorde efter, at ordningen var blevet oprettet ved lov i 1841 efter mange års forberedelsesarbejde.

Borgmestre

- 30 (1) – Lærer Hans Karl Linius Hansen
Han var gift med datteren af nr. 30 Niels Jensen, Inger Marie Jensen, og var Borgmester i Kerteminde By og Sogn, Bjerger Herred, Odense Amt, fra 1920.
Han kom fra partiet Venstre og blev i 1919 den første folkevalgte Borgmester i Kerteminde. Der er ikke fundet oplysninger om, hvor længe han bestred posten.
- 03454 – Jens Rasmussen Laasbye
Han var købmand i Århus og kirkevæрге i Vor Frue Kirke i Århus Domsogn, Hasle Herred, Århus Amt.
Han blev Borgmester i Århus i 1679 og bestred hvervet indtil sin død i 1695.
- 32704 – Rasmus Sørensen Brockmann
Efter lang tids tjeneste på Island kom han tilbage til Danmark og blev tolder i Køge, hvor han blev gift ca. 1559. Han boende i Køge resten af sit liv.
- Fra 1587 til sin død i 1599 var han Borgmester i Køge.

Fortsættes næste side

Rådmænd

- 6882 – Hans Lydichsen Høyer
Han blev født i Højer i 1592 og døde samme sted i 1670. Han var gift med Maren Mourits Andreasdatter, og sammen havde de 8 børn.
Han var gårdmand i Højer Sogn og Rådmand samme sted indtil sin død.
- 13764 – Lydich Mouritsen
Han blev født i Højer i 1570 og døde samme sted i 1618. Han var gift med Karen Marie Hansdatter, og sammen havde de 5 børn.
Han var gårdmand i Husumtoftmar og Rådmand i Højer
- 110164 – Lars Thøgersen
Han blev født i Randers omkring 1500 og døde samme sted 1573. Han var gift med Maren Nielsdatter og sammen fik de 3 sønner og 2 døtre.
Han var Købmand i Randers og fra 1558 og indtil sin død var han Rådmand i Randers.

Herredsfogeder og Birkefogeder

- 00430 – Andreas Høyer
Han var Herredsfoged i Hassing og Refs Herreder, Thisted Amt i perioden fra 1748 til 1753.
Han var Birkefoged i Vestervig Kloster, Vestervig Sogn, Refs Herred, Thisted Amt i perioden fra 1753 til 1759, og i 1756 var han endvidere Herredsskriver i Hassing.
- 13792 – Anders Lauritsen Bonde
Han var Herredsfoged i Gjern Herred, Skanderborg Amt.
Nævnes i 1555 som Herredsfoged i Gjern og bosiddende på Oustrupgaard. Han bestred embedet til sin død i 1579.
- 27586 – Gjøde Eriksen
Han var Herredsfoged i Vrads og Tyrsting Herreder i Skanderborg Amt.
Ingen tidsangivelse, men han levede ca. fra 1490 til 1573.
- 110128 – Peder Troelsen
Han var som sin fader, Troels Winther, Herredsfoged i Hviding Herred, Tønder Amt.
Han bestred embedet fra 1508 – 1533.
Han levede fra ca. 1470/75 til 5. august 1561.
- 220256 – Troels Winther
Han var Herredsfoged i Hviding Herred, Tønder Amt i perioden 1470 – 1503, senere var han Sandemand, da hans søn Svend Troelsen overtog hvervet som Herredsfoged
Han var Gårdmand på Astrupgård, Brøns Sogn, Hviding Herred, Tønder Amt.
Han levede fra ca. 1430/40 til 1514.
- 221160 – Niels Nielsen Fog
Han nævnes i en gård i Borum Sogn, Framlev Herred, Århus Amt i 1531. Han var en tid herredsfoged i Framlev Herred, Aarhus Amt.

Fortsættes næste side

Præster og Provster

- 00214 – Johannes Hieronymus Hoff
Han var residerende kapellan i Ringkøbing fra 3. oktober 1800 til 31. maj 1811 og præst i Storvorde, Fleskum Herred, Ålborg Amt, fra 31. maj 1811 til 14. april 1824.
- 00860 – Hans Andersen Høyer
Præst i Tise Sogn, Børglum Herred, Hjørring Amt.
Det fremgår ikke noget om, hvornår han blev præst, men han var i embedet indtil hans død i 1744.
- 00862 – Jens Lauritsen Bonne
Han var præst i Hillerslev Sogn og Herred, Thisted Amt, fra den 28. marts 1728 til den 14. maj 1743, hvor han døde af tyfus.
- 27540 – Jacob Jensen Aalborg
Hans fødeår og dato er ukendt. Han døde i 1612 i Randers. Han var gift med Maren Thøgersdatter, og sammen fik de 5 børn. Han er svigersøn til 55082 Thøger Lassen.
Han var præst ved Frederiksborg Slotskirke fra 1583 til 1587, hvorefter han blev præst ved Frue Kirke i Randers (Gråbrødre Kirke) fra 1587 og til sin død 1612.
- 55082 – Thøger Lassen
Han var født i 1531 i Randers og døde 18. juni 1608 samme sted. Han var gift med Gertrud Pedersdatter, og sammen fik de en dreng og en pige.
Han var Provst for Støvring Herred og Sognepræst ved Sct. Mortens Sogn og Kirke i Randers fra 1570 til 1608.
Endvidere var han fra 1557 Rektor og Magister i Randers.
-